

ศิลปาชีพ คือ อะไร

ศิลปาชีพ หมายถึง การส่งเสริมให้คนไทยในภูมิภาคต่างๆ ผลิตงานด้านศิลปหัตถกรรมเป็นอาชีพเสริม นอกเหนือจาก
การเกษตรซึ่งเป็นอาชีพหลัก งานศิลปาชีพอยู่ภายใต้การดำเนินงานของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

พระบรมราชินีนาถ ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ โดยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ผู้พระราชทานกำเนิดแก่
มูลนิธิ ทรงเป็นประธานกรรมการบริหารของมูลนิธิฯ การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพ นอกจากจะเป็นการเสริมรายได้ให้แก่เกษตรกรและ
ราษฎรผู้มีรายได้น้อยแล้ว ยังช่วยอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนไทย และพัฒนาคุณภาพของฝีมือให้ดียิ่งขึ้น จน
สามารถผลิตสินค้าให้เป็นที่ต้องการของตลาด รวมทั้งสร้างสรรคงานฝีมือขึ้นเยี่ยมไว้เป็นสมบัติทางวัฒนธรรมของชาติอีกด้วย

ประวัติความเป็นมาของศิลปาชีพ เริ่มต้นจากความสนพระราชหฤทัยอย่างจริงจังของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ในอันที่จะ
ส่งเสริมอาชีพหัตถกรรมของราษฎร เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนหมู่บ้านต่างๆ ขณะตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวซึ่ง
เสด็จแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระตำหนักในต่างจังหวัด พระราชดำริครั้งแรกในการส่งเสริมอาชีพหัตถกรรมมีขึ้นเมื่อเดือนเมษายน
พ.ศ. ๒๕๐๘ ระหว่างประทับที่วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียน
ราษฎรที่หมู่บ้านเขาเต่า และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงชักชวนให้หญิงชาวบ้านหัดทอผ้าฝ้ายขาย โดยโปรดเกล้าฯ ให้
จัดหาครูทอผ้าจากจังหวัดราชบุรีมาช่วยสอนให้ ปรากฏว่า กิจการทอผ้าขาวม้าและผ้าขึ้นพื้นเมืองดำเนินไปด้วยดีพอสมควรถือว่า เป็นพระ
ราชกรณียกิจแรกทางการส่งเสริมอาชีพหัตถกรรมแก่ราษฎร ที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงริเริ่มขึ้น

ต่อมาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๓ ได้เกิดอุทกภัยที่จังหวัดนครพนม ภายหลังน้ำลดแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระ
พระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนและพระราชทานเครื่องอุปโภคบริโภคเป็นการบรรเทาความ
เดือดร้อนแก่ราษฎร มีราษฎรมารอรับเสด็จอย่างเนืองแน่นจากหลายๆ อำเภอ ปรากฏว่า หญิงชาวบ้านแทบทุกคนนุ่งขึ้นใหม่มัดหมี่ซึ่งมีความ
สวยงามต่างกั้นสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถได้ทอดพระเนตรผ้าไหมเหล่านั้นด้วยความสนพระราชหฤทัยยิ่ง ทรงสอบถามราษฎร
จนได้ความว่า ราษฎรทอผ้าไหมมัดหมี่ไว้ใช้กันเองแทบทุกครัวเรือน ไม่ได้ทอขาย นอกจากทอให้ลูกหลานยามออกเรือน

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชปรารภว่า การพระราชทานสิ่งของให้แก่ชาวบ้านนั้นเป็นเพียงการช่วยเหลือเฉพาะหน้า ควรจะ
หาวิธีที่ช่วยให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาวต่อไปสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ มีพระราชดำริว่า ชาวบ้านมีความรู้
ความสามารถในการทอผ้าไหมมัดหมี่อยู่แล้ว หากจะส่งเสริมให้ทอเพิ่มขึ้นจากที่เคยทอไว้ใช้เอง ก็จะช่วยให้ชาวบ้านมีรายได้เสริม จึงทรง
ชักชวนให้ชาวบ้านเริ่มทอผ้าไหมมัดหมี่ขายโดยทรงรับซื้อไว้เองทั้งหมดและเพิ่มราคาให้สูงกว่าท้องตลาด ในเวลานั้น ผ้าไหมมัดหมี่ยังไม่ค่อยมี
คุณภาพ มักมีลักษณะแคบ สั้น และส่วนใหญ่สีตก แต่ที่ทรงรับซื้อไว้ก็เพื่อจูงใจให้ชาวบ้านมีกำลังใจทอผ้าไหมต่อไป พร้อมกันนั้น ก็
พระราชทานคำติชม และข้อแนะนำต่างๆ ให้ราษฎรเลขานุการในพระองค์นำไปแจ้งแก่ชาวบ้าน จนผ้าไหมมัดหมี่ค่อยๆ พัฒนาคุณภาพดีขึ้น
ตามลำดับ จึงเป็นที่ต้องการของประชาชนทั่วไป หลังจากนั้นโครงการส่งเสริมการทอผ้าไหมก็ได้ขยายออกไปตามหมู่บ้านต่างๆ ของจังหวัดทาง
ภาคอีสาน และโปรดเกล้าฯ ให้ส่งเสริมการทอผ้าไหมพื้นเมืองทุกชนิด ทั้งผ้าไหมสีพื้นและผ้าไหมลายพื้นเมืองต่างๆ นอกเหนือจากผ้าไหม
มัดหมี่ เช่น ผ้าไหมหางกระรอก ผ้าไหมลายลูกแก้ว ผ้าไหม แพรว ผ้าไหมลายขีด ชาวบ้านที่ทอผ้าไม่เป็น ก็โปรดเกล้าฯ ให้ปลูกหม่อนเลี้ยง
ไหม และทรงรับซื้อเส้นไหมนั้นส่งไปให้ผู้ที่ไม่ได้ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม แต่มีความสามารถในการทอเป็นผู้ทอแทน จนการทอผ้าไหมกลายเป็น
โครงการส่งเสริมอาชีพที่หารายได้ ให้แก่ราษฎรอย่างกว้างขวางที่สุดของมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพตลอดมาจนถึงปัจจุบันนี้

ใน พ.ศ. ๒๕๑๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ จัดสรรที่ดินที่หุบกะพง จังหวัดเพชรบุรี ให้ราษฎรได้
อาศัยทำไร่เป็นอาชีพ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงช่วยเหลือกลุ่มแม่บ้านชาวหุบกะพงให้มีรายได้เพิ่มเติม ด้วยการนำป่าน
ครนารายณ์ ซึ่งเป็นพืชในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นสินค้าหัตถกรรมต่างๆ เช่น กระเป๋าถือ หมวก พัด รองเท้าแตะ และของใช้อื่นๆ อีกหลาย
อย่าง โดยได้รับความร่วมมือจากกองอุตสาหกรรมสิ่งทอ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ส่งครูไปช่วยแนะนำ และพัฒนาผลิตภัณฑ์จากป่าน
ครนารายณ์จนสามารถผลิตเป็นสินค้าออกสู่ตลาดได้

งานศิลปะภายหลังจากจัดตั้งเป็นมูลนิธิเป็นอย่างไร

กิจการด้านการส่งเสริมอาชีพศิลปหัตถกรรมที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงอำนวยการอยู่ ได้ขยายขอบเขตการดำเนินงานกว้างขวางมากขึ้นตามลำดับ ทำให้ต้องทรงใช้จ่ายพระราชทรัพย์เพื่อโครงการต่างๆเป็นจำนวนมาก ข้าราชบริพารและผู้มีจิตศรัทธา จึงได้รวบรวมเงินจำนวนหนึ่งขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อทรงใช้จ่ายในกิจการนี้ และกราบบังคมทูลขอให้ทรงจัดตั้งเป็นมูลนิธิ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมูลนิธิขึ้นเมื่อวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ พระราชทานชื่อว่า “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพพิเศษ ในพระบรมราชินูปถัมภ์” และทรงเป็นประธานกรรมการบริหารของมูลนิธิฯ ด้วย ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๑ ได้เปลี่ยนชื่อของมูลนิธิฯ เป็น “มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ” ซึ่งใช้ต่อมาจนถึงปัจจุบันนี้

หลังจากการจัดตั้งมูลนิธิขึ้นเป็นทางการนับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๙ เป็นต้นมา ได้เกิดโครงการส่งเสริมอาชีพแก่ราษฎรเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก โดยใน พ.ศ. ๒๕๑๙ มีโครงการทอผ้าฝ้าย ที่อำเภอป่าโมก จังหวัดอ่างทอง และที่อำเภอบางปะหัน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โครงการสานเสื่อกระจูดที่ตำบลศาลาใหม่ อำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส โครงการทอผ้าไหม ที่อำเภอตาพระยาและอำเภอวัฒนานคร จังหวัดปราจีนบุรี (ปัจจุบันเป็นจังหวัดสระแก้ว) ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๕๒๐ มีโครงการทอผ้าไหมแพรวา ที่ตำบลโพธิ์ อำเภอคำม่วง จังหวัดกาฬสินธุ์ และศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านอีกหลายอย่างเช่น การทำเครื่องประดับเงินของชาวไทยภูเขาในภาคเหนือ การจักสานไม้ไผ่ลายขีด ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านของภาคอีสานรวมทั้งการอนุรักษ์งานฝีมือโบราณอีกหลายชนิดที่แทบจะหาครูผู้ถ่ายทอดวิชาไม่ได้อีกแล้ว เช่น การถมทอง การทำคร่ำ การทอจก การปักชอยแบบไทย การแกะสลักไม้และการแกะสลักหนังตะลุง ตลอดจนการสร้างสรรคงานหัตถกรรมแบบใหม่เพิ่มขึ้น เช่น การตกแต่งหัตถกรรมต่างๆด้วยปีกแมลงทับส่งผลให้มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพฯ กลายเป็นศูนย์รวมที่สำคัญของบรรดาครูผู้มีฝีมือทางหัตถกรรมทั้งหลาย

๑. โรงฝึกศิลปาชีพ สวนจิตรลดา อยู่ในบริเวณสวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต กรุงเทพมหานคร จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๐ นอกจากนี้จะมีโรงฝึกศิลปาชีพเพื่อฝึกหัดหัตถกรรมไทยแขนงต่างๆแก่นักเรียนซึ่งเป็นบุตรหลานของราษฎรที่มีฐานะยากจน และมีหน่วยงานดีพอที่จะสนับสนุนให้เรียนทางด้านศิลปหัตถกรรมในชั้นที่ยากขึ้นแล้วยังเป็นศูนย์กลางในการติดต่อประสานงานของเจ้าหน้าที่และสมาชิกศิลปาชีพทั่วประเทศ เป็นศูนย์กลางรับซื้อ เก็บรักษา และจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ศิลปาชีพทั้งหมด รวมทั้งเป็นที่ทำการของกองศิลปาชีพนักราชเลขาธิการด้วย

๒. ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร อยู่ที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาในอำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ใกล้กับพระราชวังบางปะอิน จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๔ รับเกษตรกรที่มีฐานะยากจนจากจังหวัดต่างๆ ซึ่งมีการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม มาฝึกอบรมในด้านศิลปาชีพสาขาต่างๆประมาณ ๓๐ สาขา นอกจากนี้ ยังมีแผนกเกษตรกรรมเพื่อให้ความรู้แก่เกษตรกรที่มาฝึกอบรมด้านศิลปาชีพให้มีพื้นฐานความรู้ด้านเกษตรกรรมด้วย

๓. ศูนย์ศิลปาชีพบ้านกุดนาขาม อยู่ที่บ้านกุดนาขาม ตำบลเจริญศิลป์ กิ่งอำเภोजังหวัดสกลนคร จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ บนที่ดินประมาณ ๕๐ ไร่ เพื่อส่งเสริมศิลปาชีพประเภทต่างๆ โดยเริ่มจากเครื่องปั้นดินเผา ต่อมาก็ขยายไปยังศิลปหัตถกรรมสาขาอื่นๆ เช่น แกะสลักไม้ ทำเครื่องเรือน ทำดอกไม้ประดิษฐ์ ตัดเย็บเสื้อผ้า ทอผ้าไหม ทอผ้าฝ้าย หล่อโลหะ

๔. ศูนย์ศิลปาชีพบ้านจาร อยู่ที่บ้านจาร ตำบลม่วง อำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๖ เพื่อส่งเสริมอาชีพปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหม ต่อมาได้ขยายการดำเนินงานของศูนย์ โดยเปิดสอนศิลปาชีพต่างๆเพิ่มขึ้น เช่น การทำเครื่องเรือน การตัดเย็บเสื้อผ้า การปักผ้า การทำดอกไม้ประดิษฐ์ การถักไหมพรม

๕. ศูนย์ศิลปาชีพบ้านแม่ต๋ำ อยู่ที่บ้านแม่ต๋ำ ตำบลเสริมซ้าย อำเภอสว่าง จังหวัดลำปาง จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ งานศิลปาชีพประเภทแรกที่เริ่มฝึกสอนคือ การทอผ้าฝ้าย หลังจากนั้นได้ขยายไปถึงการทำเครื่องปั้นดินเผา การแกะสลักไม้ การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้าไหม การจักสานไม้ไผ่

๖. ศูนย์ศิลปาชีพจังหวัดแม่ฮ่องสอน อยู่ที่อำเภอเมืองฯ จังหวัดแม่ฮ่องสอน บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัด จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ มีการฝึกสอนศิลปาชีพหลายประเภท เช่น จักสานหวาย จักสานไม้ไผ่ ทอผ้าไหม ตัดเย็บเสื้อผ้าตุ๊กตา ขาวเขา ดอกไม้ประดิษฐ์ เครื่องหนังและของชำร่วย สมาชิกของศูนย์ฯ แบ่งเป็นสมาชิกชั่วคราว และสมาชิกประจำ ผู้ที่เป็นสมาชิกชั่วคราว เมื่อเรียนจบแล้วก็กลับไปประกอบศิลปาชีพที่บ้าน ส่วนผู้ที่เป็นสมาชิกประจำซึ่งเป็นสมาชิกฝีมือดีทางศูนย์ฯ จะจ้างไว้เพื่อผลิตงานที่ศูนย์ฯ

๗. ศูนย์ศิลปาชีพเครื่องปั้นดินเผา พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ อยู่ในบริเวณเขตพระราชฐานชั้นนอกของพระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดนราธิวาส ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๘ โดยกรมวิทยาศาสตร์บริการ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการพลังงาน จัดวิทยากรไปทำการฝึกอบรมในระยะแรก เป็นศูนย์ที่เน้นในด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโดยเฉพาะ

๘. ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง อยู่ที่บ้านเนินธัมมัง หมู่ที่ ๕ ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๗ เพื่อช่วยเหลือราษฎรในจังหวัดนครศรีธรรมราช และในพื้นที่ใกล้เคียง เสริมโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เปิดสอนการทอผ้าฝ้าย การปักผ้าด้วยมือ การถักโครเชต์ และการจักสานกระจูด

นอกจากศูนย์ศิลปาชีพต่างๆแล้ว ยังมีโครงการศิลปาชีพอีกมากกว่า ๒๐๐ โครงการ กระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ทั่วประเทศ เนื่องจากเมื่อสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรที่ใด หากทรงพบว่ามีราษฎรยากจน ก็จะทรงรับไว้เป็นสมาชิกศิลปาชีพ และให้จัดตั้งโครงการศิลปาชีพขึ้นในหมู่บ้านนั้นๆ โดยพิจารณาจากวัตถุประสงค์ที่มีอยู่ในท้องถิ่น ประกอบกับความสามารถทางศิลปหัตถกรรมดั้งเดิมของชาวบ้านเป็นหลัก